

JOURNAL OF SOCIAL RESEARCH IN UZBEKISTAN

journal homepage:

<https://topjournals.uz/index.php/jsru>**POLITICAL OPPOSITION IN THE SOCIALIST WORLD IN THE 50S OF THE 20TH CENTURY****Shabona Abdullayeva**

Master's student

National University of Uzbekistan

Tashkent, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: USSR, socialist camp, socialism, capitalism, Eastern Europe, the concept of "abolition", the idea of "peaceful living", the threat of "nuclear death", "proletarian internationalism", socialist system, capitalist system.

Abstract: This article provides information about the countries of the Socialist camp, the approach of the USSR in foreign policy, the concept of "Abolition of Communism" and how the world of socialism was in the late 1950s.

Received: 25.05.23**Accepted:** 27.05.23**Published:** 29.05.23**XX ASRNING 50-YILLARIDA SOTSIALISTIK DUNYODAGI SIYOSIY QARAMA-QARSHILIKLAR****Shabona Abdullayeva**

Magistratura talabasi

O'zbekiston Milliy universiteti

Toshkent, O'zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: SSSR, sotsialistik lager, sotsializm, kapitalizm, Sharqiy Yevropa"bekor qilish "konsepsiyasi, "tinch-totuv yashash" g'oyasi, "atom o'limi" tahdidi, "proletar internatsionalizm", sotsialistik tizim, kapitalistik tizim.

Annotatsiya: Ushbu maqola Sotsialistik lager davlatlari, SSSRning tashqi siyosatdagi yondashuvi, "Kommunizmni bekor qilish" konsepsiyasi hamda 1950-yillar oxirlarida sotsializm dunyosi qanday kechganligi haqida ma'lumot beradi.

ПОЛИТИЧЕСКАЯ ОППОЗИЦИЯ В СОЦИАЛИСТИЧЕСКОМ МИРЕ В 50-Х ГОДАХ 20 ВЕКА**Шабона Абдуллаева**

студент магистратуры

Национальный университет Узбекистана

Ташкент, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова:	СССР, социалистический лагерь, социализм, капитализм, Восточная Европа, концепция «отмены», идея «мирной жизни», угроза «ядерной смерти», «пролетарский интернационализм», социалистический строй, капиталистический строй
Аннотация:	В данной статье представлена информация о странах социалистического лагеря, подходе СССР во внешней политике, концепции «Отмены коммунизма» и о том, каким был мир социализма в конце 1950-х гг.

KIRISH

Ikkinchi jahon urushidan so'ng SSSR nafaqat g'olib, balki harbiy-siyosiy jihatdan qudratli davlatga aylandi. Jahonda SSSR boshchiligidagi sotsialistik tizim va kapitalistik tizimni o'z ichiga olgan ikki qutlbi dunyo tizimi shakllanadi. Pol'sha, Vengriya, Ruminiya, Chexoslovakiya, Albaniya, Bolgariya, Yugoslaviya davlatlarining sotsialistik rivojlanish yo'lini tanlashi, SSSRning ta'sir doirasida ekanligini anglatadi. Bu esa o'z navbatida sotsialistik lager davlatlarining paydo bo'lishiga asos bo'ladi.

ASOSIY QISM

Sotsialistik lager - bu Ikkinchi Jahon urushidan keyin SSSRda sotsializm qurish yo'lidan borgan davlatlarni bildirgan atama.

Uning tarkibiga SSSR va kommunistlar hokimiyat tepasiga kelgan Sharqiy Yevropa davlatlari, fuqarolar urushi tugaganidan keyin Xitoy (1949), keyin Shimoliy Koreya va Shimoliy Vetnam kirgan. Ikki lager (sotsializm va kapitalizm) o'rtasidagi qarama-qarshilik xalqaro munosabatlar tizimining eng muhim xususiyati sifatida qaraldi.

1953 yil mart oyida Stalinning o'limi butun tarixiy davrning tugashini ko'rsatdi va sovet davlatining ichki va tashqi siyosatidagi yangi siyosiy tendentsiyalarga turtki berdi.

I.V.Stalinning vorislari Sharqiy Yevropa va Osiyoda ikkinchi jahon urushidan keyin dunyoning siyosiy xaritasida paydo bo'lgan "xalq demokratiyasi mamlakatlari" bilan munosabatlarning shakllanishi bilan jiddiy muammolarga duch kelishdi. SSSRning faol yordami bilan hokimiyatga kelgan ushbu davlatlarning kommunistik tarafdorlari hukumatlari nafaqat sovet rivojlanish modeliga e'tibor qaratdilar, balki o'zlari ham stalinizmning mahalliy modifikatsiyalarini ekishda faol qo'llanma edilar.

Sovet Ittifoqi G'arbning kapitalistik mamlakatlari bilan munosabatlarda 30 yildan ortiq tajribaga ega bo'lsa, unda SSSRga ko'p jihatdan qaram bo'lgan mafkuraviy ittifoqchilari bilan munosabatlar tizimini shakllantirish yangi va qiyin ish edi.

1953 yil 6 martda I. V. Stalin 73 yoshida Moskvada vafot etdi. Uning o'limi tufayli Sovet Ittifoqi tarixidagi eng qonli davr ham tugadi. Natijada, SSSR Vazirlar kengashi raisi G. M. Malenkov sovet rahbariyatidagi birinchi shaxs lavozimigra ko'tarildi. Sovet Ittifoqining tashqi siyosatida bir qancha shiddatli yangiliklar paydo bo'la boshladi. Moskva aksariyat xalqaro (Koreya, Germaniya,

qurol-yarog‘, urush va tinchlik) muammolariga yengilroq qarashga intilardi. Keyinchalik, 1953 yil kuziga kelib G.M.Malenkov asta-sekin Sovet Ittifoqi tashqi siyosati sohasida hal qiluvchi shaxsga aylanganligi bois, Sovet Ittifoqi Komunistik partiyasi Markaziy qo‘mitasining birinchi kotibi N.S.Xrushchev tomonidan chetlashtirilgan edi. Partiya ichidagi kurash sovet rahbariyatining e‘tiborini tashqi siyosatdan uzoqlashtirdi. O‘zgarishlarni kutish sovet jamiyatining bir qismiga ham ta‘sir ko‘rsatdi va qamoqdagi lagerlardagi yozgi qo‘zg‘olonlarda aks etdi.

Asta-sekin, partiya-davlat rahbariyatining Stalinga qarshi qismi va u bilan bog‘liq intellektual elita o‘rtasida "tor doirada" "tinch-totuv yashash" g‘oyasi muhokama qilina boshladi. Ushbu g‘oya urushdan keyingi yangi voqelikka mos ravishda yanada zamonaviy ko‘rinish berishga intilishdir. Biroq, rasmiy ravishda "tinch-totuv yashash" tushunchasi hali SSSR tashqi siyosatining asosi sifatida e‘lon qilinmagan edi.

I.V.Stalinning o‘limi va yangi sovet rahbariyati siyosatidagi o‘zgarishlar belgilari boshqa kommunistik mamlakatlari ustidan umumiy nazoratning eski tizimidagi uzilishlarga olib keldi. SSSRga bog‘liq bo‘lganligi sababli, Sharqiy Evropa davlatlarining Stalinga sodiq rahbarlari Moskva siyosatida yuz berishi mumkin bo‘lgan har qanday o‘zgarishlarga qaram bo‘lib qolishgan edi. SSSRda Stalinga qarshi kayfiyatning kuchayishi sotsialistik mamlakatlar rahbariyatining stalinizm g‘oyalariidan chetlashuviga olib keldi. Bu Sharqiy Evropa davlatlari aholisining turli qatlamlarida o‘zgarishlarni kutish va Sharqiy Evropa rejimlarini beqarorlashtirish xavfi bilan birga keldi.

GDRda ham beqaror vaziyat yuzaga keldi. GDRdan GFRga ko‘chish ko‘lami (1951 yil yanvaridan 1953 yil aprelegacha 447 ming kishi) o‘sdi. Fuqarolarning qochib ketishining sababi Valter Ulbricht boshchiligidagi BGSP rahbariyatining sotsializmni jadal qurish bo‘yicha noto‘g‘ri kursi bo‘ldi. Sovet rahbariyati Sharqiy Germaniya hamkasblarini, Sovet Ittifoqidan GDRga yordam berish mumkin emasligini ko‘rsatib, sotsializmni qurish tez sur‘atlarda amalga oshirish xavfli ekanligi haqida ogohlantirishgan edi. Moskvada, bu vaqtda, L.P.Beriyaning taklifiga binoan, Germaniyani birlashtirish va zararsizlantirish muammosi bo‘yicha G‘arb bilan o‘zaro qarama-qarshi bo‘lmaslik uchun, hatto sovet qo‘shinlarini GDRdan olib chiqish masalasi ham muhokama qilingan edi. Moskvadan kelgan o‘zgarishlarga intilish kayfiyati va Sharqiy Germaniya rahbariyatining sovet Ittifoqi tomonidan qo‘llab-quvvatlanishidagi noaniqliklar Sharqiy Germaniya aholisiga hayajonli ta‘sir ko‘rsatdi. Bunday sharoitda 1953 yil iyun oyida GDRda hukumatga qarshi namoyishlar bo‘lib o‘tdi

Mamlakat hukumati sanoatda ish haqi uchun yangi, hatto kamroq narxlar joriy etilishini e‘lon qildi. Ular ishchilarning g‘azabini qo‘zg‘atdilar. 1953 yil 17 iyunda Berlin, Leypsig, Magdeburg, Iyen, Drezden va boshqa shaharlarda ish tashlashlar boshlandi. Ular hukumatni iste‘foga chiqarish va erkin saylovlar o‘tkazish talablariga aylandi. Shundan so‘ng, pogromlar, partiya qo‘mitalari

binolarini yoqish, qamoqxonalarga hujumlar va ulardagi mahbuslarni (shu jumladan jinoyatchilarni) ozod qilish boshlandi. Huquq-tartibot idoralari falaj bo'lib qoldi.

KXDR rahbariyati sovet hukumatiga mamlakatda boshqaruvni tiklash uchun sovet qo'shinlaridan foydalanish taklifi bilan murojaat qildi. Moskva bu fikrga qo'shildi. GDRda joylashgan 15 sovet diviziyasi jangovar tayyorgarlikka keltirildi. Tartibsizliklarni bostirish operatsiyasi rahbarligini Berlinga kelgan SSSR mudofaa vazirining o'rinbosari V. D. Sokolovskiy o'z zimmasiga oldi. Sovet qo'shinlari harbiy sudlarning hukmlari bilan qo'zg'olonchilarni hibsga olish va otish harakatlarini amalga oshirishdi. GDR partiya rahbariyati hokimiyatda qolishga muvaffaq bo'ldi.

Ko'p o'tmay, Moskva Yugoslaviya bilan davlatlararo munosabatlarni normallashtirish bo'yicha muzokaralarni boshladi. 1953 yilda tomonlar yana elchilar almashinuvini amalga oshirishdi va 1955 yilda Xrushchevning Yugoslaviyaga tashrifi bo'lib o'tdi, bu jarayonda Yugoslaviya bilan munosabatlarni normallashtirishga erishildi. Biroq, Tito yagona "sotsialistik lager"ga kirishdan bosh tortdi. Bu shuni anglatadiki, ikki mamlakat o'rtasidagi davlatlararo munosabatlarning asosini "proletar internatsionalizmi" printsiplari (SSSRning boshqa sotsialistik davlatlar bilan munosabatlaridagi kabi) emas, balki "tinch-totuv yashash" printsiplari (kapitalistik va rivojlanayotgan davlatlar bilan aloqalarni rivojlantirishda bo'lgani kabi) tan oldi). Moskva aslida Yugoslaviyaning SSSR va G'arb mamlakatlari o'rtasidagi oraliq platformada xalqaro siyosatda turgan mamlakat sifatida alohida maqomini hurmat qilishga rozi bo'ldi.

Bundan so'ng, Avstriyaning suverenitetini tiklashga qaratilgan muzokaralar boshlandi. 1955 yil may oyida mustaqil demokratik Avstriyani tiklash bo'yicha besh tomonlama davlat shartnomasi imzolandi. Shartnoma, xususan, Avstriyaning Germaniyaga qo'shilishini taqiqlashni belgilab qo'ydi. Avstriya hukumatining taklifiga binoan Avstriya parlamenti barcha to'rtta g'olib-davlatlar tomonidan kafolatlangan doimiy betaraflik to'g'risidagi qonunni qabul qildi. Sovet qo'shinlari, shuningdek G'arb mamlakatlarining qo'shinlari mamlakat hududidan chiqarildi. Mamlakat birligi tiklandi. 1954 yil mart oyida AQShda janjal kelib chiqdi, chunki amerikalik olimlar AQShda o'tkazilgan termoyadroviy qurilmaning sinovlari oqibatlarini bashorat qila olmaganliklari haqidagi ma'lumotlar tarqaldi. G'arbda mavjud bo'lgan ma'lumotlarga ko'ra, 1953 yil avgustda SSSRda vodorod bombasini sinovdan o'tkazish oqibatlari sovet mutaxassislari kutgan natijalardan ham oshib ketdi. Harbiylar ham, siyosatchilar ham tang ahvolda qolishdi. "Atom o'limi" qo'rquvi tinch aholining tasodifiy radioaktiv zararli moddalar bilan zararlanganligi haqidagi xabarlar bilan kuchaytirildi. Ular shamol orqali uzoq masofali yadroviy sinov joylaridan kelib tushgandi.

Taniqli liberal olimlar va siyosatchilar "atom o'limi" tahdidiga qarshi kurashga qo'shila boshladilar. 1950-yillarning o'rtalari urushdan keyingi pasifizmning avj nuqtasiga aylandi. Zamonaviy dunyo termoyadro qurollari dunyosiga o'xshardi. An'anaviy geosiyosat va klassik harbiy

strategiya o'z ahamiyatini o'zgartirdi. Atom bombalari davrida quruqlik qo'shinlari va dengiz kuchlarining roli boshqacha ko'rinardi. Kelajakdagi urushning asosiy vositasi uzoq masofali aviatsiya va raketa qurollari edi.

XULOSA

1955 yilda SSSR chet eldagi bir qator dengiz bazalaridan voz kechish mumkin deb hisobladi. 1955 yil 15 mayda Moskva Xitoydagi dengiz bazalarini ijaraga olish huquqidan voz kechdi (Port Artur va Dalniy), va u yerdan qurolli kuchlarni evakuatsiya qildi. 19 sentyabr kuni SSSR uchun juda qulay sharoitlarda do'stlik, hamkorlik va o'zaro yordam to'g'risida sovet-Finlyandiya shartnomasi imzolandi: Sovet Ittifoqi Germaniyadan tahdid yangilangan taqdirda Finlyandiyaga qo'shin yuborish huquqini oldi. Shu bilan birga, Moskva Portkkala-Uddudagi dengiz bazasini evakuatsiya qilishga rozi bo'ldi.

Birinchi marta yangi kontsepsiyaning asosiy g'oyalari 1952 yil may oyida "Live" jurnalida respublikachilar partiyasi a'zosi J.F.Dallesning "jasorat siyosati"deb nomlangan maqolasida ishlab chiqilgan. 1952 yilda ilgari surilgan g'oyalar AQShning tashqi siyosatini belgilovchi asos bo'ldi. J. F. Dallesning g'oyasi SSSR va boshqa sotsialistik mamlakatlarga ommaviy yadroviy zarba berish tahdidi orqali bosim o'tkazishdan iborat edi. Shunday qilib, J.F.Dalles sotsialistik davlatlarning faoliyatini to'xtatib, ularni ichki siyosatida AQShning zarba berish ehtimolini hisobga olishga majbur qildi. Bu shuni anglatadiki, kommunistik hokimiyat Vashingtondan "qo'rqib" o'z fuqarolariga nisbatan kamroq repressiv siyosat olib borishi kerak edi.

Bu o'z navbatida sotsialistik mamlakatlarning "kommunizm zulmidan " "ozod qilinishiga" olib keladi.

AQSh yadro salohiyatini rivojlantirishga urg'u berdi. "Bekor qilish" konsepsiyasi, uning yaratuvchilarining fikriga ko'ra, "ushlab turish"dan ko'ra ko'proq tajovuzkor bo'lishi kerak. Yani, katta yadroviy zarba tahdididan foydalanib, kommunistik rejimlarni qo'rqitish, ularni yon berishga majbur qilish va repressiv rejimlarni yo'qqa chiqarish mumkin bo'lgan ichki antikommunistik harakatlarni qo'llab-quvvatlash kerak edi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Верт Н. История советского государства. 1900—1991: Пер. с фр. — М. : Прогресс: Прогресс-Академия, 1992. С. 115
2. Богатуров А. Д. Аверков В. В. История международных отношений. 1945—2008: Учеб. пособие для студентов вузов / А. Д. Богатуров, В. В. Аверков. — М. : Аспект Пресс, 2010. С. 144
3. Батюк В. Евстафьев Д. Первые заморозки. Советско-американские отношения в 1945-1950 гг. М.: Российский научный фонд, 1995. С 102

4. . Печатное В. О. От союза — к холодной войне: Советско-американские отношения в 1945-1947 гг. Монография / МГИМО(У) МИД России, каф. истории и политики стран Европы и Америки. М.: МГИМО-Университет, 2006. С 75
5. Шубин А. В. СССР и режимы "народных демократий" // Тоталитаризм в Европе XX века. Из истории идеологий, движений, режимов и их преодоления. М. , 1996. С 51-60
6. Батюк В. Евстафьев Д. Первые заморозки. Советско-американские отношения в 1945-1950 гг. М.: Российский научный фонд, 1995. С 102
7. Печатное В. О. От союза — к холодной войне: Советско-американские отношения в 1945-1947 гг. Монография / МГИМО(У) МИД России, каф. истории и политики стран Европы и Америки. М.: МГИМО-Университет, 2006. С 75
8. Шубин А. В. СССР и режимы "народных демократий" // Тоталитаризм в Европе XX века. Из истории идеологий, движений, режимов и их преодоления. М. , 1996. С 51-60
9. Tursunpo'latovna, J. D. (2022). USE OF ALISHER NAVOI'S WORKS IN TEACHING "CHILDREN'S LITERATURE". Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 10(3), 630-634.
10. Tursunpo'latovna, J. D. (2022). Fine art in the epics of Yusuf and Zulaikho. EPRA International Journal of Research and Development (IJRD), 7(12), 16-20.